

Szenes Zoltán[✦]

Elrettentés és védelem: a NATO új haderőmodellje

DOI 10.17047/HADTUD.2022.32.2.3

2022. június 28–29-én, a madridi NATO csúcstalálkozón, az állam- és kormányfők számos fontos döntést hoztak, amelyek közül kiemelkedik az új stratégiai koncepció jóváhagyása, illetve az elrettentés és védelem megerősítése. A tanulmány Európa katonai megerősítését vizsgálja, bemutatja és értékeli a NATO új haderőmodelljét. Áttekinti a NATO előretolt katonai jelenlétét, vizsgálja a NATO reagáló erők megerősítését, a katonai készenlétet javító intézkedéseket. Felvázolja az új haderőmodell megvalósításának elméleti lehetőségeit, rámutat a stratégiaváltás lényegére, mely szerint a NATO előretolt jelenlétét előretolt védelem váltja fel. Hangsúlyozza, hogy az új haderőmodell csak akkor hoz egy újabb fejlődési fordulatot, ha a tagországok többet invesztálnak a haderőkbe és a védelembe. *Citius, Altius, Fortius*.¹

KULCSSZAVAK: NATO csúcstalálkozó, Madrid, új stratégiai koncepció, elrettentés és védelem, új haderőmodell

Deterrence and Defence: the new NATO Force Model

*On June 28–29, 2022, the Heads of state and government at the NATO summit in Madrid made some very important decisions, like the approval of the new Strategic Concept and long-term strengthening of deterrence and defence. The article examines the military reinforcement of Europe, presents and evaluates the new NATO Force Model. It reviews NATO's forward military presence, examines the strengthening of NRF and measures to improve military readiness. It outlines the theoretical possibilities to implement the new Force Model, points out the essence of the strategic change: NATO's forward presence will be replaced by forward defence. The article argues that the new Force Model will represent a new turn in NATO development if the member states invest more in the armed force and defence. *Citius, Altius, Fortius*.*

KEYWORDS: NATO Summit, Madrid, new strategic concept, deterrence and defence, new NATO Force Model

✦ Professor emeritus, a hadtudomány kandidátusa, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék – Professor emeritus, Department of International Security Studies, Faculty of Military Sciences and Officer Training, Ludovika National University of Public Service, Budapest; email: szenes.zoltan@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-1686-2273

1 Az olimpia hármas jelszava: Gyorsabban, magasabbra, erősebben (a szerk.)

Bevezetés

2022. június 29-én és 30-án újra a spanyol főváros adott otthont a NATO csúcstalálkozójának. Az állam- és kormányfői értekezletet egy nemzetközi tárgyalássorozat (EU-Nyugat-Balkán vezetői találkozó, EU-csúcs, G-7-csúcs) előzte meg, ahol minden fórumon az európai biztonság kérdései voltak napirenden. Annak mindig oka van, ha a NATO nem a brüsszeli központban tanácskozik. Negyven évvel ezelőtt, 1982. május 30-án lett Spanyolország a NATO 16. tagállama. Az 1997-es madridi találkozón a dél-európai ország 15 éves NATO-tagsága adta az apropót a legfelsőbb szintű NATO tanácskozás helyszínválasztására. A mostani, 2022. évi NATO-csúcs a 40. évfordulóról való megemlékezést szolgálta, bár az orosz-ukrán háború nyomása alatt a szövetségnek nem sok ideje maradt az ünneplésre. A világ megváltozott a spanyol tagság óta, de az alapkérdés változatlan maradt: hogyan alkalmazkodik a NATO a megváltozott biztonsági környezethez? A madridi csúcs előtt Jens Stoltenberg NATO főtitkár, a rendezvényt transzformációs eseményként harangozta be, ahol sok nagyfontosságú döntés fog születni.

A csúcstalálkozó a tervezett módon, hagyományos keretekben és új tanácskozási formákban zajlott.² A NATO már régóta változatos módon tartja az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council – NAC) állam- és kormányfői értekezletét, állandóan a csúcs céljainak és napirendjének megfelelő megoldásokat keres. A madridi csúcs programja sem volt kivétel ebben a törekvésben, számos újdonságot hozott. A szokásos NAC-ülések szolgálták a hagyományos témák (elrettentés és védelem, új stratégiai koncepció, partnerség és bővítés, stb.) megtárgyalását. Első alkalommal hívtak meg négy csendes-óceáni partnerországot a találkozóra, tartottak női miniszteri kerekasztalt a „Nők, béke és biztonság programról.” Önálló témaként szerepelt először legfelső szinten a klímabiztonság témaköre, mint ahogyan a NATO Innovációs Alap létrehozásáról szóló szerződés aláírása is újdonságként szolgált.

A madridi csúcsról több gyorselemzés készült már. Stepper Péter az arányos teherviselés³, Wagner Péter pedig a lehetséges magyar álláspont érvényesítésének lehetőségeit vizsgálta.⁴ Gyarmati István a megváltozott világ kihívásait és lehetőségeit emelte ki,⁵ Csiki Varga Tamás és Tálás Péter elsősorban a megerősített elrettentés és védelem kelet-európai hatásait értékelte.⁶ Dérer Miklós⁷ a teljes ez évi világpolitikai

2 A csúcstalálkozó a következő formációkban tanácskozott: Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council, NAC) ülései, ebből egy alkalommal a partnerekkel (Finnország, Svédország, Ukrajna, Georgia, Moldova, Indiai-csendes-óceáni partnerek, EU vezetői), külügyminiszteri (Jordánia, Mauritánia) és védelmi miniszteri (Bosznia- Hercegovina) szinten, kétoldalú (Kanada, USA, Japán, Dél-Korea, Spanyolország) és többoldalú (Indiai-csendes-óceáni partnerek) tárgyalások formájában, női kül- és védelmi miniszteri kerekasztal (Belgium, Egyesült Királyság, Izland, Kanada, Németország, Norvégia, Svédország, Szlovénia) megtartásával, a NATO Innovációs Alap (22 ország, közte Magyarország) megbeszélése, illetve a találkozó előtt kétnapos konferencia a közszereplőkkel (Madrid Public Forum). A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy az ünnepi NATO-kébbe öltözött spanyol fővárosban NATO-ellenes tüntetések is zajlottak.

3 Stepper Péter 2022.

4 Wagner Péter 2022.

5 Gyarmati István 2022.

6 Csiki Varga Tamás, Tálás Péter 2022.

7 Dérer Miklós 2022.

eseménysorozat tükrében tárgyalta a madridi csúcst, Daniel Fried pedig a G7 és a NATO döntéseit együttesen elemezte az orosz háború tükrében.⁸ Ian Davis elemzése a csúcs döntéseit⁹ az új stratégiai koncepcióval együtt értékelte, mint ahogyan Finn-Ole Alberts is erre az összefüggésre mutatott rá írásában.¹⁰ Jelen tanulmány a madridi csúcstalálkozó eredményeit történelmi kontextusban vizsgálja, de elsősorban katonai kérdésekre fókuszál. Értékeli és magyarázza az elrettentés és védelem hosszú távú feladataival kapcsolatos döntéseket, felvázolja az új NATO haderőstruktúra kiépítésének lehetséges jövőbeni terveit, programjait és feladatait. A kutatás legfőbb módszere a dokumentumok elemzése, illetve a csúccsal kapcsolatos nemzetközi és hazai média- diskurzusok értékelése volt.

1982 és 2022

A 2022. évi madridi csúcs óhatatlanul is az összehasonlítás lehetőségét adja a korábbi évfordulókval, segít megérteni a szövetség történelmi fejlődését, a folytonosság és a megújulás tematikájának és dinamikájának változását. Bár a történelmi kontextus mindig különböző, a szövetség számára fontos alapkérdések azonban nem változnak: az erős transzatlanti kötelék fenntartása, a szövetség egységének megőrzése vagy a NATO tagországainak védelme mindenféle fenyegetéssel szemben. A csúcstalálkozók jelentősége éppen abban van, hogy a NATO megpróbál megfelelő választ adni az új biztonsági kihívásokra, amelyekről azonban csak később derül ki, hogy jó válaszok voltak-e.

Minden csúcstalálkozó egy-egy történelmi pillanatfelvétel. A spanyol NATO-tagságot 1982. júniusában Bonnban (Nyugat-Németország) ünnepelték, de az eseményt beárnyékolják az akkori nehéz történelmi események. Nagy vitát váltott ki az 1979-es kettős NATO-határozat (dual track), amely arról határozott, hogy az Egyesült Államok rakétafegyvereket (108 Pershing rakéta, 464 robotrepülőgép)¹¹ telepít Európába a szovjet SS-20 közepes hatótávolságú rakéták ellensúlyozására, amennyiben a fegyverzet-csökkentési tárgyalások nem lesznek sikeresek. A döntés megosztotta a szövetségeseket, élénk tiltakozást váltott ki Nyugat-Európában, a NATO népszerűsége a mélypontra volt. (A telepítés végül 1983–1985-ben megtörtént, az Egyesült Királyság, Nyugat-Németország és Olaszország adott helyet a fegyvereknek). A bonni találkozón a NATO-szövetségeseket mélyen aggasztották a nukleáris fegyverek ellenőrzéséről és a Szovjetunióval folytatott leszerelési tárgyalásokról szóló kérdések. Ráadásul a NATO-nak a határainon túli instabilitással is szembe kellett néznie, 1979. decemberben Szovjetunió megszállta Afganisztánt, 1981. decemberében statáriumot hirdettek Lengyelországban.

A NATO már akkor is Moszkva politikáját „a békét és stabilitást veszélyeztető fő fenyegetésnek tekintette”.¹² Megerősítette, hogy a hagyományos erők fejlesztése

8 Fried, Daniel 2022.

9 Davis, Ian 2022.

10 Alberts, Finn-Ole 2022.

11 Special Meeting of Foreign and Defence Ministers. 12 Dec.1979. 7.

12 Rose, Clive 1982.

miatt szükség van a katonai kiadások emelésére a GDP 3%-nak megfelelő nagyságban, jóváhagyta a „Béke és szabadság programját”.¹³ Nem nehéz hasonlóságot találni a mai madridi csúcscsal, amely Oroszországot a közvetlen fenyegetésnek nevezi, erősíti az elrettentést és védelmet, szorgalmazza a védelmi kiadások legalább a GDP 2%-os nagyságát, folytatja a bővítést. Az idén 70 éves NATO Review folyóirat helyesen hangsúlyozta, hogy az 1982. évi bonni csúcstalálkozó ugyanúgy utat jelölt a hidegháború utolsó évtizedére, mint ahogyan a 2022. évi madridi vezetői ankét is meghatározta a fejlődés irányát a 2030-as évekig.

A 2022. júniusi csúcstalálkozón az állam- és kormányfők hat témakört tárgyaltak meg:¹⁴ (1.) A NATO elrettentés és védelem hosszú távú feladatai; (2.) Ukrajna támogatásának fenntartása; (3.) Az új NATO stratégiai koncepció; (4.) A partnerség megerősítése, a bővítés folytatása; (5.) A biztonsági kihívások és fenyegetések kezelése; (6.) Transzatlanti egység és a szövetség szolidaritásának erősítése. Jelen cikk szűkebb értelemben a csúcstalálkozó első napirendjére koncentrál, de vizsgálja a kapcsolódó kérdéseket is (a stratégiai környezet hogyan befolyásolja a NATO elrettentési és védelmi politikáját, mit ír erről az új stratégiai koncepció, miért fontos a technológiai fejlődés, stb.), hogy teljesebben tudja bemutatni az elrettentés és védelem kérdéseit, az új haderőmodellt meghatározó tényezőket.

Valamennyi napirendi pontban születtek döntések,¹⁵ amelyek közül az új haderőmodellhez tartozó kérdéseket értékeljük. Minden határozatot kontextusba helyezzünk, hogy érthetőek legyenek a friss elhatározások. A feladatoknak ugyanis vannak előzményei, összefüggnek egymással, sőt kapcsolatba hozhatók az új stratégiai koncepció elvi döntéseivel is. Külön kitérek az év elején tartott két rendkívüli csúcstalálkozóra, mert ezen ülések döntései hiányoznak a magyar szakirodalomból.

Készenléti akcióterv

A 2014. évi ukrán (Krím-félsziget) válság óta a NATO sokat tett a kollektív védelem megerősítésére, különösen a keleti stratégiai irányban.¹⁶ A szövetség a walesi csúcson (2014 szeptember) elfogadta *készenléti akciótervet* (Readiness Action Plan – RAP), biztonságot megerősítő (assurance) intézkedéseket fogantatott. Ezt követően a NATO a csúcstalálkozók egész sora alatt (Varsó 2016, Brüsszel 2018, London 2019, Brüsszel 2021, Brüsszel 2022 február, március) folyamatosan újabb és újabb döntéseket hozott, hogy megerősítse a *NATO keleti határainak védelmét*, biztosítsa a tagországok biztonságérzetének fenntartását. A 2002-ben létrehozott NATO Reagáló Erők (NATO Response Force – NRF) erejét *megháromszorozták*, 40 000 fős (szárazföldi dandárok, napi 300 bevetésre

13 NATO: Policy for Peace and Freedom. 1984.

14 On the Agenda. Madrid Summit, 29–30 June, 2022.

15 A találkozó döntéseit a csúcstalálkozó alapján a következőképpen lehet összefoglalni: Új NATO haderőmodell bevezetése; Ukrajna hosszú távú támogatása; az új stratégiai koncepció jóváhagyása; Finnország és Svédország csatlakozási meghívása; együttműködés erősítése az indiai- csendes-óceáni partnerekkel; új támogatási csomagok Mauritániának és Tunéziának; a NATO üvegházhatású gázok csökkentése 45%-al 2030-ra; NATO Innovációs Alap létrehozása; NATO belső finanszírozási keretek megemlése; 2023-ban a csúcstalálkozó helyszíne Vilnius. Vö. Madrid Summit Declaration. 29 June 2022.

16 Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára 2019. 174–184.

alkalmas légierő, a szükséges haditengerészeti képességek, különleges erők, harci támogató és kiszolgáló csapatok) készenléti erővé fejlesztették. A megerősített NRF-en belül gyorsreagáló szárazföldi (nagyon magas készenlétű összefegyvernemi haderőcsoport (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF), repülő és haditengerészeti (Fekete-tengeri Rotációs Erők (Black Sea Rotational Force, BSFR) erőt hoztak létre, megerősítették a keleti „frontországok” légtérvédelmét, kibővítették az NRF misszióját a *kollektív védelmi* feladatok végrehajtásával. Ez egy fontos változást jelentett a gyorsreagáló erők koncepciójában, hiszen a korábbi NRF funkciója alapvetően a területen kívüli (expedíciós) műveletek végrehajtását szolgálta. A következő lépésként (2016-tól), a Baltikumban és Lengyelországban zászlóaljharccsoportokat helyeztek el, új parancsnokságokat és vezetési pontokat hoztak létre, speciális hadműveleti tervezést vezettek be (lépcsőzetes reagálási tervek, Graduated Response Plan – GRP), fejlesztették a katonai infrastruktúrát. Azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a védelem mellett újra kell gondolni a NATO elrettentési politikáját, mert az ellenfél tevékenységének megakadályozása elégtelen a célok elérésére, ahhoz büntetésre alkalmas erőkre és területi felépítésre van szükség.¹⁷ A NATO fokozatosan (ahogy konszenzust sikerült teremteni a döntésekhez) „erősítette” keleti jelenlétét (több csapaterő, több vezetési szerv), új kezdeményezéseket tett (keretnemzet-koncepció bevezetése, készenlét fokozása), a kiber és űr térre kiterjesztette az 5. cikk hatókörét, a védelem mellett megkezdte tudatosan építeni saját elrettentési erejét. A NATO katonai stratégiájának elfogadása után (2019) megkezdődött az euro-atlanti védelmi tervek kidolgozása, amely Európa katonai védelmének megerősítését szolgálta. Mint kiderült, ezek az erőfeszítések azonban nem voltak elegendők, mert nem tudták megakadályozni Oroszország Ukrajna elleni agresszióját. Ezt a NATO új stratégiai koncepciója is elismerte, amikor megváltoztatta a kollektív védelmet szolgáló feladatok sorrendjét, a korábbi „védelem és elrettentést” felváltotta az „elrettentés és védelem” feladatrendszerre.

Bár NATO csúcstalálkozóik döntéseiben 2014 óta az *ukrán válság dominált*, a NATO mégsem arra a forgatókönyvre készült, hogy Oroszország egyszerűen megtámadja Ukrajnát. Kezdetben hibrid háborútól félt, hogy Moszkva – a nyílt agressziót elkerülve és katonai intervenció küszöbe alatt maradva – megosztja a NATO tagállamokat, befolyásolja a szomszédos keleti NATO országok belpolitikáját, hitelteleníti a NATO biztonsági garanciáit. Később nőtt az aggodalom a tekintetben, hogy Oroszország egy *meglepetésszerű támadással* elfoglalja a védtelen baltikumi területeket, amivel kész helyzet elé állítja a NATO-t. Ezt a gondolkodást erősítette az amerikai RAND Corporation Kutatóintézet 2016. évi háborús modellezése,¹⁸ vagy Richard Shirreff tábornok könyve.¹⁹ A NATO még akkor sem változtatott Ukrajnapolitikáján (nem szállított kinetikus fegyvereket az ukrán fegyveres erőknek), amikor Moszkva hatalmas erőket (170–195 ezer fő) vonultatott fel az ukrán határokra 2021. március–áprilisban.

Szerencsére a készenléti akcióterv megerősítésére tett intézkedések egy hosszú távú alkalmazkodást céloztak meg, aminek a NATO igazán a 2022. február 24-ei

17 Ringsmose, Jens, Rynning, Sten 2017.

18 Shlapak, A. David, Johnson, Michael 2016.

19 Shirreff, Richard 2017.

orosz invázió megkezdésekor vette hasznát. A 4. cikk alapján 10 kelet-európai tagország által javasolt február 25-ei rendkívüli virtuális csúcstalálkozón az állam- és kormányfők elítélték a „brutális, igazságtalan és előzmény nélküli”²⁰ támadást, aktiválták a NATO Reagáló Erőket, megerősítették a balti államok légtérvédelmét (azóta három ország vadászgépei látják el a légtérfelügyelet feladatait 2022. augusztus 1-től Németország, Magyarország és Olaszország), megbízták az európai főparancsnokot (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) a NATO erők védelmi elhelyezkedésének megerősítésére. A 2022. március 24-ei brüsszeli rendkívüli jelenléti csúcstalálkozón a NATO vezetése már aktiválta a védelmi terveket, új zászlóaljharccsoportok létrehozásáról döntött Szlovákiában, Magyarországon, Romániában és Bulgáriában.²¹ Az állam- és kormányfők határoztak arról is, hogy minél előbb el kell érni a GDP 2%-os szintű védelmi költségvetést, illetve a felkészülést a madridi csúcsra már a háború fényében kell folytatni.

Megváltozott biztonsági környezet

A madridi csúcson elfogadott új stratégiai koncepció²² részletesen értékelte a gyökeresen megváltozott biztonsági helyzetet. A 2010. évi lisszaboni stratégia még *békés euro-atlanti térségről* érkezett, ahol a NATO területe ellen irányuló, hagyományos fegyverekkel végrehajtandó támadás valószínűsége csekély volt. Ma viszont Kelet-Európában háború zajlik, amivel az Oroszországi Föderáció (OF) megsértette a nemzetközi elveket és normákat, törekennyé és kiszámíthatatlanná tette az európai biztonságot, globális gazdasági nehézségeket okozott. Nemcsak fegyveres küzdelem, hanem diplomáciai, információs, gazdasági, energia és kiber háború is zajlik, amely összefonódik egy globális stratégiai versennyel. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a szövetségesek szuverenitása és területi integritása elleni támadás lehetőségét, sőt az orosz vezetés rendszeres verbális nukleáris fenyegetése miatt felértékelődik a nukleáris védelem jelentősége is. Ezért az új stratégiából érthető módon *kimaradt a korábbi, „a szövetség egyetlen országot sem tekint ellenségének”* szokásos formula (2010. évi stratégiai koncepció, 16. pont), de nem használja a dokumentum a korábbi NATO-csúcsok népszerű elnevezését, az adversary (ellenfél) kifejezést sem. A madridi csúcs határozata hangsúlyozta, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni a szövetségesek szuverenitása és területi integritása elleni támadás lehetőségét. A stratégiai koncepció általános megállapítása szerint *„a stratégiai verseny, a mindenütt jelen lévő instabilitás és az ismétlődő megrázkódtatások meghatározzák szélesebb értelemben vett biztonsági környezetünket.”* (6. pont)

A biztonsági környezetet a NATO 2030 reflexiók jelentés²³ és az új stratégiai koncepció alapján értékeljük, amelyek *hat biztonsági kihívást, két kockázatot és hat fenyegetést* azonosítottak be (1. táblázat). A szakértői tanulmány ezeket háromféle csoportosításban vizsgálta: *geopolitikai értelemben* (Oroszország, Kína, Dél, világűr, kibertér), *szektorálisan*

20 Statement by NATO Heads of State and Government on Russia’s attack on Ukraine. 25 Feb. 2022.

21 Statement by NATO Heads of State and Government, Brussels, 24 March 2022.

22 NATO 2022 Strategic Concept, 29 June 2022. 20.

23 NATO 2030: United for a New Era. 25 November 2020.

1. táblázat.

A stratégiai környezet értékelése

(Forrás: NATO Strategic Concept 2022 – Saját szerkesztés)

Megnevezés	2022. évi stratégiai koncepció értékelése	Megjegyzés
Biztonsági kihívások		
• Kínai Népköztársaság	KNK hatalmi ambíciói és kényszerítő politikai biztonsági kihívást jelentenek	Euro-atlanti rendszer-szintű kihívások, nyitottság az együttműködésre
• A NATO határain kívüli instabilitás	Nyugat-Balkán, Fekete-tenger térsége, Közel-Kelet, Észak-Afrika, Száhel-övezet, Indiai- és csendes-óceáni térség – regionális biztonsági kihívások	Kibővült a Fekete-tengeri térséggel, Száhel-övezettel, az indiai- csendes-óceáni térséggel
• Kritikus infrastruktúra védelme	Nemzeti és regionális biztonsági kihívás	Az együttműködés fontossága
• Technológiai verseny	Új korszakalkotó technológiák – globális biztonsági kihívás	NATO Innovációs Alap. DIANA program
• Nem-katonai biztonsági kihívások	Energiabiztonság, humánbiztonság, gender, egészségügyi vészhelyzetek, élelmiszer-ellátás – transznacionális kihívások	Ellenálló képesség növelése
• Műveleti terek védelme (5. cikk)	Globális biztonsági kihívás	Új világűr és kibertér szakpolitikák
Biztonsági kockázatok		
• Tömegpusztító fegyverek (CBRN) és hordozóeszközök proliferációja	Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció erősítése – globális kockázat	A rendszer eróziójának visszafordítása
• Éghajlatváltozás	Kiemelt jelentőségű – globális biztonsági kockázat	Klímaváltozás és Biztonság Akcióprogram
Biztonsági fenyegetések		
• Oroszországi Föderáció	Legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetés	Jogi és intézményi keretek nem változtak
• Terrorizmus	Legközvetlenebb aszimmetrikus fenyegetés	Kihasználják a konfliktusokat és a gyenge kormányzást
• Illegális migráció	Globális fenyegetés	Katonai konfliktusok, háborúk
• Hagyományos katonai konfliktusok	Regionális és globális fenyegetés	NATO szomszédos régiók biztonságának javítása
• Kibertámadások	Globális fenyegetés	Mindenkor vitatott versengés színtere
• Hibrid támadások	Regionális és globális fenyegetés	Összekapcsolódhatnak fegyveres támadással

(katonai biztonság, energiabiztonság, klímabiztonság és a Föld védelme, humánbiztonság, társadalmi biztonság – a nők szerepe a béke és biztonság fenntartásában –, pandémia és természeti katasztrófák), valamint *tevékenységi fajták szerint* (új korszakalkotó technológiák, terrorizmus, hibrid- és kibertámadások, stratégiai kommunikáció, nyilvánosság és dezinformációs tevékenység). A stratégiai koncepció már fókuszáltabban tárgyalta a biztonsági mátrixot, fontossági sorrendet követett, és ahol nem tudott konszenzust elérni, egyszerűen kihagyta a dokumentumból (pl. dezinformációs kérdéskör). A biztonsági fenyegetettség területén szinte valamennyi veszély kategóriában szükség van katonai erőre.

A fenyegetések első helyén Oroszország szerepel, amit a dokumentum a következőképpen fogalmaz meg: „Oroszországi Föderáció jelenti a *legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetést* a szövetségesek biztonságára, valamint az euro-atlanti térség békéjére és stabilitására” (8. pont). Kinyilvánítja, hogy Oroszország ellenséges politikája és fellépései következtében *már nem partnere a NATO-nak* (9. pont). Bár a stratégia kemény bírálatot fogalmaz meg Moszkvával szemben (befolyási övezetek létesítése, kényszerítés, felfogatás, agresszió, hibrid hadviselés, nukleáris zsarolás, országok destabilizálása), mégis hosszú távon békülékeny hangot üt meg. Megismétli a régóta ismert NATO álláspontot, mely szerint a transzatlanti szövetség nem törekszik konfrontációra és nem jelent veszélyt Oroszországra. Ezzel nyitva hagyja az együttműködés kapuját arra az esetre, ha az orosz vezetés „szakít agresszív magatartásával és maradéktalanul betartja a nemzetközi jogot.” Az ellentmondásos álláspont azt mutatja, hogy a tagországok eltérően gondolkodnak az orosz háborúról és az orosz politikáról, amit az Ukrajnát megsegítő fegyverszállítások nemzeti hatáskörbe utalása is kifejez. Viszont ez a kompromisszum stratégiai távon okos döntésnek is bizonyulhat, hiszen megőrzi a kooperáció lehetőségét egy Putyin utáni világban.²⁴ A biztonság oszthatatlan jellege ugyanis nemcsak az Atlanti-óceán két partjára érvényes, hanem az Atlanti-óceán és az Ural közötti térségre is. Stabilitásra és kiszámíthatóságra van szükség az euro-atlanti térségben, valamint Brüsszel és Moszkva között is. Ezért a NATO továbbra is hajlandó fenntartani a kommunikációs csatornákat a kockázatok mérséklése és kezelése, a fegyverzetcsökkentési, leszerelési és non-prolifációs tárgyalások folytatása érdekében.

A stratégiai koncepcióban *elsőként jelenik meg Kína, mint biztonsági kihívás a szövetség részére*. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a Kínai Népköztársaság (KNK) hatalmi ambíciói és kényszerítő politikái *kihívást* jelentenek a NATO érdekeire, biztonságára és értékeire (13. pont). A Kínával kapcsolatos viszonyt is egyfajta „kettős beszéd” jellemzi a stratégiában.

A NATO egyrészt bírálja Pekinget erőszakos nagyhatalmi politikája (politikai hatalmának kivetítése, gazdasági stratégiai függőségek létrehozása, rosszindulatú hibrid- és kiberműveletek végrehajtása, a nemzetközi jogrend felfogatása a világűrben, a kibertérben és a tengeren, stb.) miatt, másrészt mégis konstruktív együttműködésre törekszik a Kínai Népköztársasággal. Azon munkálkodik, hogy kezelni tudja az euro-atlanti biztonságot ért rendszerszintű kínai kihívásokat, és biztosítsa a NATO tartós képességét a szövetségesek védelmének és biztonságának garantálása érdekében.

24 Pszczel, Robert 2021.

A fenyegetettségi mátrix második helyén a stratégia a *terrorizmust* jelöli meg, amivel azt fejezi ki, hogy a déli stratégiai irányt ugyanolyan fontosnak tartja, mint a keletit.

A terrorizmus elleni harc előkelő helyezéseben nagy szerepe van Törökországnak, amely a júniusi madridi csúcstalálkozó előtti napon megállapodott a NATO-val és a két pályázó országgal (Finnország, Svédország) a bővítés támogatásáról.²⁵ Bár a globális terrorizmus elleni harc jelentősen meggyengítette az erőszakos extrém szervezetek pozícióit (az amerikai elnök nemrégien jelentette be Ajmán az-Zaváhíri, az al-Kaida vezetőjének likvidálását),²⁶ a transznacionalista terrorista hálózatoknak és az államok által támogatott terrorista szereplőknek továbbra is megvan a lehetőségük a működésre. Egyre inkább képesek új technológiák és modern fegyverek beszerzésére, amely nehezebbé teszi az ellenük való harcot. A stratégia be is azonosította a déli szomszédság miatt fontos régiókat (Közel-Kelet, Észak-Afrika, Száhel-övezet), ahol a politikai, biztonsági, gazdasági és demográfiai kihívásokat súlyosbítják az éghajlatváltozás hatásai, a törekeny intézmények, az egészségügyi válsághelyzetek és az élelmiszerellátás bizonytalansága.

A stratégia további újdonsága, hogy *fenyegetésként visszahozta az illegális migrációt*, amelyről a NATO 2030 jelentés nem tett említést. A vitában a déli országok, de Magyarország is, szorgalmazta az irreguláris migráció „beemelését” a fenyegetési listába, amit végül a koncepció a regionális instabilitásból, a konfliktusokból, a környezeti károkból vezetett le. Kiemelten jelenik meg a dokumentumban az *éghajlatváltozás* is (a klímabiztonság a Biden-adminisztráció egyik biztonságpolitikai prioritása), amely az új értelmezésben megsokszorozza a válságok és fenyegetések mennyiségét.²⁷ A kihívásból biztonsági kockázattá „erősödött” klímaváltozás képes súlyosítani konfliktusokat, az állami törekenységet és a geopolitikai versenyt. Az éghajlatváltozás hatással van fegyveres erők működésére, infrastruktúrájára, eszközeire, amit figyelembe kell venni az új haderőmodell építésénél. A haderőknek egyre szélsőségesebb éghajlati viszonyok között kell működniük, a katasztrófaelhárításban való részvételük szinte állandó feladattá vált.

A NATO új haderőmodellje

A madridi csúcson a NATO vezetés *új haderőmodellről* döntött, amely nagyságrendileg és készenlétilag is eltér a jelenlegi NRF rendszertől. A NATO haderőstruktúra és készenléti rendszer folyamatosan változott a szövetség története során, legnagyobb átalakulás (alacsonyabb készenlét, kevesebb parancsnokság, kisebb erők) a hidegháború után, az 1990-es években következett be. A mostani új koncepció (1. ábra) a korábbiaknál nagyobb haderőt céloz meg (összesen 800 000 főt), magasabb készenléttel (ebből 100 000 fő 10 napos, 200 000 fő 30 napos, 500 000 fő 180 napos készenléttel) és olyan szerkezeti felépítéssel (haderőnemi, fegyvernemi, harctámogató- és kiszolgáló), hogy képes legyen *öt műveleti térben* (szárazföld, légi, tengeri, kiber,

25 Trilateral memorandum between Turkey, Finland and Sweden. Madrid, 28 June 2022.

26 Amerikai dróntámadás végzett al-Kaida vezetőjével. MTI, 2022. 08. 2.

27 Climate Change & Security Impact Assessment. The Secretary General's Report 2022.

világúr) *többnemzeti, integrált műveletek* végrehajtására. A készenléti szint komoly kihívás elé állítja a tagállamokat, mert még a jelenlegi (gyorsreagáló erők 30–45 nap, reagáló erők 90 nap, alacsony készenlétű erők 180 nap) készenléti szintet sem tudják a nemzeti haderők többségében „megugrani”, ahogyan láttuk ezt a 2018. évi készenlét-fejlesztési kezdeményezés (NATO Readiness Initiative – NRI) elsődleges eredményei alapján. A varsói csúcson elhatározott 4x30-as követelményt (30 nehéz vagy közepesen nehéz manőverzáslóalj, 30 harci repülőszázad és 30 hadihajó 30 napos bevetetőséggel) nem sikerült 2020-ra teljesíteni, pedig ez szolgálta volna a NATO Reagáló Erők (NRF) megnövelt erőszükségletének stabil biztosítását. Az új haderőmodell – ahogy Jens Stoltenberg NATO főtitkár fogalmazott – a *NATO haderők legnagyobb átalakítását igényli a hidegháború óta*,²⁸ hiszen a jelenlegi NATO haderőstruktúra 30, 90 és 180 napos készenléti időkkel rendelkezik.

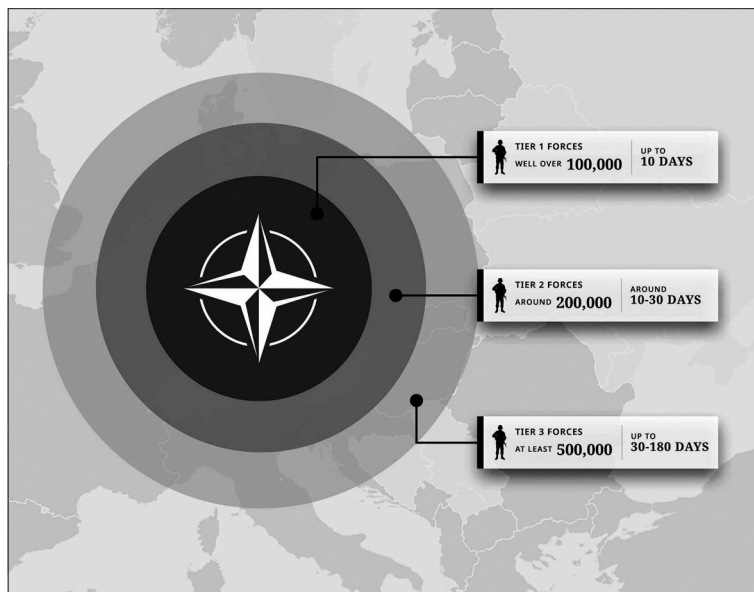
A csúcson bejelentett haderőszervezési koncepció a 100 000 fős azonnal reagáló haderőknél valószínűleg figyelembe veszi az NRF jelenlegi 40 000 fős létszámát (vagy a mélységből érkező dedikált erőket), megnöveli a nyolc – keleti szárnyországokban elhelyezett – harccsoport erejét országonként 5000 főre (ez összesen újabb 40 ezer fő), végül pedig kalkulálja a 20 ezer fős amerikai megerősítést. A 200 ezer fős 30 napos készenlétű erőkhöz pedig valószínűleg beszámítják a keleti „frontországok” rendelkezésre álló nemzeti haderőit, amelyek száma egy júniusi NATO kimutatás szerint 295 ezer fő.²⁹ A másik változat az lehet, hogy a tagországok által a NATO-nak felajánlott erőkből (pool) biztosítják a szükséges létszámot, amit valószínűleg összekapcsolnak a jelenleg folyó hadművelati elrettentési és védelmi tervezéssel (Concept of Deterrence and Defence for the Euro-Atlantic Era – DDA)³⁰ A hadművelati terveket már területi alapon dolgozzák ki SACEUR hadászati terve alapján, amit az összhaderőnemi hadművelati parancsnokságok (Brunssum, Nápoly, Norfolk) lebontanak regionális tervekre, amelyeken belül elkészülnek az egyes tagországok védelmi tervei. Valószínűleg, a hidegháborúhoz hasonlóan, meghatározzák az előretolt védelem területi határait/sávjait, amelyet a helyi (in place) erők (nemzeti és NATO), illetve a mélységből érkező megerősítő erők védenek.

Az új stratégiai koncepció számos elvi követelményt határozott meg, amelyet a haderőmodell fejlesztésénél iránymutatónak kell tekinteni: legyen integrált és arányos felépítésű, tükrözze a szövetség 360 fokos megközelítését; összetétele (nukleáris erők, hagyományos erők, rakétavédelmi erők, űr- és kibererők) feleljen meg az új stratégiai környezetnek; erősödjön a készenlét, reagálóképesség, bevetetőség; digitalizált vezetési és irányítás rendszerrel rendelkezzen, fogadja be és alkotóan alkalmazza az új korszakalkotó technológiákat (Emerging Disruptive Technologies – EDT). A madridi csúcson 22 tagország (köztük Magyarország is) létrehozta a *NATO Innovációs Alapot*, amely egy milliárd eurót fektet be a kettős felhasználású technológiák (mesterséges intelligencia, kvantum alapú technológiák, biotechnológia, autonóm

28 Press Conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government with Partners. 29 June 2022.)

29 NATO's Eastern Flank: Stronger Defence and Deterrence.

30 Gazdag Erika 2021. 4.

1. ábra.

A NATO új haderőmodellje (Elvi vázlat)

(Forrás: 220629-infographic-new-nato-force-model.pdf – Letöltés: 2022. 7. 2.)

rendszerek, stb.) fejlesztésébe az elkövetkező 15 évben.³¹ Az innovációs alapot összekapcsolják a NATO DIANA³² (Defence Innovation Accelerator for North Atlantic) civil-katonai fejlesztési programmal, amelyet még a 2021. évi brüsszeli csúcson hagytak jóvá. A NATO vezetői egyetértettek abban, hogy a két programot össze kell kapcsolni, a részvevő startup kutatócégeknek, intézeteknek és kutatóknak hozzáférést kell adni a DIANA intézményhálózatához (9 gyorsítási program, 63 vizsgálati központ Európában és Észak-Amerikában (köztük Magyarországon is), amelyet a humán innovációs szakpolitikával (Human Capital Innovation Policy – HCIP) együtt a NATO tudományos szervezetének kell koordinálni.

A szövetségnek jelenleg 9600 fős szárazföldi ereje van az előretolt jelenlétben,³³ a légteret állandóan mintegy 40 vadászgép felügyeli,³⁴ a tengeri reagálást pedig a NATO állandó haditengerészeti erőinek (Standing NATO Maritime Group – SNMG) hadihajói biztosítják. A hidegháború óta első alkalommal, a Harry S. Truman repülőhordozó vezette amerikai Hatodik Flottát alárendelték a NATO Haditengerészeti

31 Az aláírók között nem szerepel USA és Kanada, a haderővel nem rendelkező Izland, valamint a nyugat-balkáni tagállamok. Külön vizsgálatot érdemelne, hogy miért maradt ki az alából Albánia, Észak-Macedónia, Horvátország, Montenegró és Szlovénia.

32 NATO DIANA – Defence Innovation Accelerator for North Atlantic (NATO védelmi innovációs gyorsítási program)

33 NATO Forward Presence. Factsheet, June 2022.

34 NATO's Eastern Flank: Air Domain. 1 April 2022.

Parancsnokságának (Allied Maritime Command Northwood – MARCOM),³⁵ így összesen 20 hadihajó őrködik a tengerek biztonsága felett. Erre szükség is van, hiszen Vlagyimir Putyin orosz elnök július 31-én hagyta jóvá³⁶ az új haditengerészeti doktrínát, amely már nemcsak a NATO-t, hanem az Egyesült Államokat is legfőbb fenyegetésnek tekinti, mivel meg akarja akadályozni Oroszország világtengerekre történő kijutását.

2. táblázat.

A megerősített védelemre felajánlott erők

(Forrás: 2022 NATO Summit Programme, Madrid, Spain. 27. June 2022- 30. June 2022.)

Megnevezés	Szárazföldi erő	Légierő	Haditengerészet	Egyéb	Megjegyzés
Egyesült Államok	Egy gépesített dandár harccsoport (Románia)	2 repülőszázad (F-35) (Egyesült Királyság)	2 romboló (Rota, Spanyolország)	V. hdt. pság. (Poznan, Lengyelország) Légvédelmi és támogató erők (Németország, Olaszország) 800 M\$ újabb fegyverzet szállítása Ukrajnának	+20 ezer fő
Egyesült Királyság	1000 fő (Észtország)		2 repülőgéphordozó támogatás Észtországnak		
Németország	3500 fő (Litvánia)				
Kanada	1000 fő (Lettország)				

Az igazi kérdés persze az, hogyan és mikor lesz a tervezett haderőmodellből valóság? Stoltenberg szerint az új NATO haderőmodell meghatározott elveken alapuló keretrendszer, nagyságrendet kifejező aspirációkkal, amelynek tervezése 2023-ban megtörténik, de a megvalósítás akár 2028-ig elhúzódhat. Mindenesetre a NATO megkezdte az előretolt védelemhez szükséges dandár nagyságú erők „gyűjtését” (2. táblázat), az Egyesült Államok a csúcstalálkozón 20 000 fős általános európai megerősítést jelentett be, de jöttek felajánlások Balti-államok védelmét biztosító keretnemzetektől. Az elkövetkező időszakban további bejelentések várhatók, különösen a 2023. évi nyári NAC védelmi miniszteri stratégiai iránymutatás után.

35 MARCOM: Allied Maritime Command Northwood (Szövetségi Haditengerészeti Parancsnokság)

36 Russian Federation Naval Doctrine approved. July 31, 2022.

Következtetések

A sorrendben 32. madridi NATO csúcstalálkozót igen nagyra értékelték a résztvevők, nem fukarkodtak a pozitív jelzőkkel: történelmi jelentőségű, új lendületet adott a szövetségnek, a transzformáció folytatódik. Úgy tűnik, hogy az elmúlt évek bonyolult biztonsági kihívásaira (Covid-19-es világjárvány, orosz háború) jól reagált a NATO, népszerűsége látványosan emelkedett. Az amerikai Pew kutatóintézet júniusi felmérése szerint a szövetség európai vonzereje átlagosan 66%-ra emelkedett, az orosz fenyegetést közvetlenül érző északi és kelet-európai országokban még ennél is magasabbra (80% fölé) kúszott. A háború kitörése után Magyarországon is 72%-os volt a NATO támogatottsága. Nem meglepő tehát, hogy a szövetség Madridban úgy tűnt fel, mint amely visszanyerte életerejét, megerősítette stratégiai céljait és feladatait, egységet és szolidaritást mutatott Oroszország agresszív háborújának elítélésében. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a NATO vezetése olyan politikai témaköröket nem tűzött napirendre, amiben nem tudott volna konszenzust elérni (pl. hosszú távú orosz kapcsolatok, illiberális tagállami gyakorlatok, társadalmi ellenálló képesség problémái, globális hatalmi versenybe való bekapcsolódás ellentmondásai). Mindezek ellenére számos kiemelkedő eredménye van a vezetői találkozásnak: elfogadta a NATO új stratégiai koncepcióját, kinyilvánította, hogy folytatja Ukrajna támogatását Oroszország ellen vívott igazságos harcában, „szintet” lépett a partnerségi kapcsolatok terén (bővítés folytatása, indiai-csendes-óceáni partnerség).

Ez a kettős politikai megközelítés az *elrettenítés és védelem kérdéseinél is tetten érhető*, hiszen a megerősített védelmi szövetség koncepcióját mindenki támogatta, de az erőfelajánlások területén már kisebb volt a lelkesedés. A csúcstalálkozó megerősítette a korábbi döntéseket, hogy a NATO már öt műveleti térben (szárazföld, tenger, levegő, kiber, űr) készül fel többnemzeti, integrált összhaderőnemi és többdimenziós műveletekre, de készen áll az 5. cikk bevezetésére hibrid hadviselés esetén is. Erős üzenetet küldött a tekintetben is, hogy megvédi a szövetség teljes területét, megőrzi minden szövetséges tagállam szuverenitását és területi integritását, felülkerekedik bármely agresszoron. A határozott, már-már fenyegető nyilatkozatok „materiális” alapját a *NATO új haderőmodellje* hivatott alátámasztani. A NATO olyan új haderőmodellt javasol, amely képessé teszi a szövetséges fegyveres erőket magas intenzitású, több műveleti területre kiterjedő, atomfegyverrel rendelkező vetélytársak elleni háború megvívására. Azonban a madridi nyilatkozat, az új stratégiai koncepció, a NATO főtitkár nyilatkozatai az új katonai követelményekről is számos kérdést vetnek fel. Nem látható, hogy az ambiciózus célok, elvek és követelmények hogyan viszonyulnak a NATO 2019. évi katonai stratégiájához, a folyamatban lévő védelmi és műveleti tervezéshez. Milyen teherelosztást követ a NATO a 800 000 fős haderő biztosításában, hogyan oszlik meg a tagállamok között a gyorsreagálású erők felállítása. Csak remélni lehet, hogy e fontos részletek csak a tervek minősítése miatt nem ismertek, az egyetértés a megvalósításra már kialakult.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KÖNYVEK

Shirreff, Richard: 2017: *Háború Oroszországgal. Sürgető figyelmeztetés egy magas rangú katonai vezetőtől.* Budapest: Athenaeum.

Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára 2019: *NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés.* Budapest: Zrínyi Kiadó.

FOLYÓIRATOK

Davis, Ian 2022. Summit prepares ground for „NATOisation of Europe” and continues collision course with China and high levels of military spending. *NATO Watch Briefing Paper* No.96. 6 July 2022. Summit prepares ground for ‘NATOisation of Europe’ and continues collision course with China and high levels of military spending | NATO Watch . (Letöltés ideje: 2022. 7. 14.)

Fried, Daniel 2022. Summit speed read: How the G7 and NATO pushed back on Putin. *New Atlanticist*, July 1, 2022. Summit speed read: How the G7 and NATO pushed back on Putin - Atlantic Council (Letöltés: 2022. 7. 14.)

Gazdag Erika 2021. NATO Arktisz politikája: elrettentés és védelem. *Hadtudomány*, XXXII. évfolyam, 2021. 1. szám. HU ISSN 1215-4121

Rose, Clive 1982. The 1982 Summit and after: A personal view. *NATO Review*, September 1982. NATO Review - The 1982 Summit and after: a personal view (Letöltés ideje: 2022. 7. 15.)

Ringsmose, Jens, Rynning, Sten Rynning 2017. The NATO Response Force: A qualified failure no more? *Contemporary Security Policy*, Volume 38. Issue 3. The NATO Response Force: A qualified failure no more?: Contemporary Security Policy: Vol 38, No 3 (tandfonline.com)

Shlapak, A. David, Johnson, Michael 2016. Reinforcing Deterrence on NATO Eastern Flank. Wargaming the Defence on the Baltics. *RAND Research Report*, 2016. Reinforcing Deterrence on NATO’s Eastern Flank: Wargaming the Defense of the Baltics | RAND (Letöltés ideje: 2022. 7. 27.)

INTERNETES PORTÁLOK

Alberts, Finn-Ole: Key Takeaways from the 2022 NATO Summit in Madrid. Warsaw Institute, 30 June 2022. Key Takeaways from the 2022 NATO-summit in Madrid | Warsaw Institute (Letöltés ideje: 2022. 7. 12.)

Csiki Varga Tamás, Tálás Péter: Megerősített elrettentés és védelem, a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, *Elemzések* 2022/8. 2022. július 12. SVKI_Elemzések_2022_8.pdf (uni-nke.hu) (Letöltés ideje: 2022. 7. 12.)

Dérer Miklós: Csúcsok évada. Dérer Miklós: Csúcsok évada – KMDSZ. 2022. július 12. (Letöltés ideje: 2022. 7. 26.)

Gyarmati István: Egy új biztonsági rendszertelenség felé a NATO: Szép új világ. Political Capital, 2022. június 29. Egy új biztonsági rendszertelenség felé a NATO: Szép új világ (politicalcapital.hu) (Letöltés ideje: 2022. 7. 22.)

Pszczel, Robert: Russia – NATO Relations: Crisis or Opportunity? Royal United Services Institute, London, 3. November 2021. Russia–NATO Relations: Crisis or Opportunity? | Royal United Services Institute (rusi.org) (Letöltés ideje: 2022. 7. 14.)

Stepper Péter: Az arányos teherviselés és alkalmazkodás kérdései a madridi csúcs előtt. KKI Elemzések, KE-2022/35. KE_2022_35_ES_teherviseles_alkalmazkodas_Nato_SP_0707.pdf (kki.hu) (Letöltés ideje: 2022. 7. 1.)

Wagner Péter: A madridi NATO-csúcs kérdései. KKI Elemzések, KE-2022/32. KKIElemzések.KE-2022.32.pdf (Letöltés ideje: 2022. 7. 1.)

NATO DOKUMENTUMOK

- Climate Change & Security Impact Assessment. The Secretary General's Report 2022.
280622-climate-impact-assessment.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2022. 7. 2.)
- NATO Forward Presence. Factsheet, June 2022. 2206-factsheet_efp_en.pdf (nato.int) (Letöltés: 2022. július 4.)
2206-factsheet_efp_en.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2022. 8. 1.)
- NATO's Eastern Flank: Air Domain. 1 April 2022.
2203-map-det-def-east.pdf (nato.int) (Letöltés: 2022. 7. 4.)
- NATO's Eastern Flank: Stronger Defence and Deterrence. 2203-map-det-def-east.pdf (nato.int)
(Letöltés ideje: 2022. 7. 15.)
- NATO: Policy for Peace and Freedom. 1984.
NATO. Policy for Peace and Freedom – NATO Archives Online (Letöltés ideje: 2022. 8. 12.)
- Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022.
NATO - Official text: Madrid Summit Declaration issued by NATO Heads of State and Government (2022), 29-Jun.-2022 (Letöltés ideje: 2022. 8. 29.)
- NATO 2022 Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid. 29 June 2022. 20. pont
290622-strategic-concept.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2022. 7. 3.)
- NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 25 November 2020.
201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2022. 7. 2.)
- Special Meeting of Foreign and Defence Ministers. (The „Double Track” Decision on Theatre Nuclear Forces) 12 Dec.1979.
NATO - Official text: Special Meeting of Foreign and Defence Ministers (The “Double-Track” Decision on Theatre Nuclear Forces), 12-Dec.-1979
- Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine. 25 Feb. 2022.
NATO - News: Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine, 25-Feb.-2022 (Letöltés ideje: 2022. 2. 25)
- Statement by NATO Heads of State and Government, Brussels, 24 March 2022.
NATO - News: Statement by NATO Heads of State and Government (Brussels 2022), 24-Mar.-2022 (Letöltés ideje: 2022. 3. 26.)
- Trilateral memorandum between Türkiye, Finland and Sweden. Madrid, 28. June 2022.
220628-trilat-memo.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2022. 7. 14.)
- On the Agenda. Madrid Summit, 29-30 June, 2022. NATO - On the Agenda - Madrid Summit, 29-30 June 2022, 29-Jun.-2022 (Letöltés ideje: 2022. 7. 1.)

EGYÉB FORRÁSOK

- Amerikai dróntámadás végzett al-Kaida vezetőjével. MTI, 2022. 08. 2.
Amerikai dróntámadás végzett az al-Kaida vezetőjével | hirado.hu (Letöltés ideje: 2022. 8. 2.)
- Press Conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government with Partners. 29 June 2022.
NATO - Opinion: Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government with Partners (2022 NATO Summit), 29-Jun.-2022 (Letöltés ideje: 2022. 7. 4.)
- Russian Federation Naval Doctrine approved. July 31, 2022.
Russian Federation Naval Doctrine approved President of Russia (kremlin.ru)
(Letöltés ideje: 2022. 8. 1.)